

ÚTMUTATÓ ÉS TANANYAGBEOSZTÁS
Száray Miklós
Történelem 7.
a hat- és nyolcosztályos gimnáziumok számára
című tankönyvéhez

B változat
(hatosztályos gimnáziumok)

A tankönyvről

A hat-és nyolcosztályos gimnáziumok 7. évfolyamai számára készült tankönyv a két iskolatípus kerettanterveihez igazodva a kezdetektől a Római Birodalom bukásáig tárgyalja a történelmet, 48 leckében, 3 nagy fejezetben, 276 oldalon.

Ebben a képzési típusban mód van hat éven át tanulni a történelmet, ezért a tankönyv nagy ismeretanyagot tartalmaz, de úgy, hogy azt a 12-13 évesek képesek legyenek könnyen megtanulni.

A leckék kisebb alfejezetekre tagolódnak. Az alfejezetek címei és a félkövér szedéssel kiemelt szövegrészek összeolvasva egy vázlatot adnak, mely hasznos a tanulásban és az ismétlésben is. A tankönyvi főszöveghez képest kisebb betűkkel vannak szedve a kevésbé lényeges, kiegészítő ismereteket, érdekességeket bemutató tartalmak, melyek hozzájárulnak egy-egy esemény, problémakör alaposabban megismeréséhez. A tankönyvben a hosszabb olvasmányok önálló címmel szerepelnek - mint a tankönyvi leckék-, a rövidebbeket pedig a leckéken belül piktogram és színalányomás jelzi.

A tankönyvben bőséggel vannak szöveges és képi források, ábrák, tematikustérképek és szép rekonstrukciós rajzok. A szöveges források a sárga tónusról ismerhetők fel. A tankönyv megkülönböztető sajátossága, hogy a szerző, Száray Miklós tematikus térképeket és ábrákat jelentős számban alkalmaz a tananyag feldolgozására, elmélyítésére. Az ábrák és térképek különböző témákat dolgoznak fel, jelenítenek meg, nagy részletességgel, precízen kidolgozva. Így fejlődhet a tanuló vizualitása, és ezzel hatékonyabbá válhat a tananyag feldolgozása és később az ismeretek felidézése. A leckékben szereplő források megszámozottak a könnyebb azonosítás érdekében. A források, ábrák és térképek elemzését kérdések, feladatok segítik.

Minden lecke a lényegyet kiemelő tételmondatokkal zárul. A nagy fejezetek összefoglalásai (ún. Összegezés) olyan jelenségeket, folyamatokat hangsúlyoznak, amelyekre a leckék tanulmányozása közben esetleg nem jutott kellő figyelem. Az ismétlést, áttekintést szolgálja a tankönyv végi szinkron időtábla. Emellett számtalan pedagógiai ötlet is található a tankönyvben, mely segíti a tananyag feldolgozását.

Mindezek kiváló lehetőséget nyújtanak a képességfejlesztésre, az önálló tanulói munkára, saját vélemény megfogalmazására, vitára, így lehetősége van a tanulóknak, hogy megismerjék, megszeressék a múltat, és a mában is hasznos tudást szerezzenek.

Tananyagbeosztás alapelvei

A heti kétórás tantárgyhoz igazodva a tananyagbeosztás 72 tanórára készült. Bizonyos leckék feldolgozása két tanórában történik, de természetesen a tanár ettől eltérhet. A tankönyvi olvasmányok beépítésére is tettünk javaslatokat, melyek a megjegyzés rovatban találhatóak. Fontos volt, hogy forrásfeldolgozó órák is bekerüljenek a tanmenetbe, hiszen ez is a fejlesztési követelmények egyike. Így külön óra áll rendelkezésre Hammurapi törvénygyűjteményének és Augustus „önéletrajzának” feldolgozására. Az összegezésre és a számonkérésre külön tanórák vannak. Az őskor és az ókori Kelet és a Hellász témák összefoglalására két tanórát terveztünk, mert úgy gondoljuk, hogy alkalmasabb az ismeretek rendszerezésére ez az időkeret. Az ókori Róma nagy fejezeteinél egy-egy részösszefoglalást és számon kérő órát iktattam be, hogy a 12–13 éves korosztály könnyebben tudja az ismereteket elmélyíteni. Ugyancsak ezt a célt szolgálja az év végi tematikus rendszerezés is.

A tanmenetben szerepelnek a leckékben előforduló és a kerettanterv által előírt fogalmak, nevek, évszámok és földrajzi nevek (topográfia). *(Dőlt betűvel szedve szerepelnek azok a fogalmak és adatok, melyek már egy korábbi témakörben is szerepeltek, de ismét megjelennek.)* A 2012-es kerettanterv újdonságának számító értelmező és tartalmi kulcsfogalmak is szerepelnek. A kerettantervben kiemelten szereplő fejlesztési követelményekre (ismeretszerzés, tanulás; kritikai gondolkodás; kommunikáció; tájékozódás időben és térben) leckénként

csak egy-egy példa van, meghagyva ezzel a tanárnak a választás lehetőségét a tankönyv sokszínű kínálatából. A megjegyzések rovatokat többnyire üresen hagytuk a tanmenetet használó tanár számára.

A B változat

A hat- és nyolcosztályos gimnáziumok kerettantervi követelményei lényegileg megegyeznek, ám a két iskolatípus között vannak különbségek. Ezért a Történelem 7 című tankönyvhöz két tananyagbeosztást is készítettünk. A **B változat** – úgy gondoljuk – **elsősorban a hatosztályos gimnáziumokban** megfelelő, hiszen itt a tanulók korábban már tanultak kronologikus történelmet, az általános iskolában részben már találkoztak azokkal a kultúrákkal, eseményekkel, amelyekkel 7. évfolyamon tanulnak. Ezért kevesebb leckét javasolunk két tanórás feldolgozásra, az összefoglalásokra ismétlésekre viszont több tanórát szánunk az ókori Rómánál pedig – mivel ez elég nagy anyag – a köztársaság megtárgyalása (Julius Caesar bukása) után egy részismétlést is beiktattunk. Természetesen a hatosztályos gimnáziumokban tanító tanár is választhatja az A változatot, amelyben több leckét javasolunk két tanórás feldolgozásra, az összefoglalásokra ismétlésekre viszont kevesebb tanórát szánunk.

A tanmenetjavaslatban használt rövidítések:

- F:** a leckében kialakításra kerülő fogalmak
- N:** a leckében szereplő fontosabb személyek
- É:** évszámok
- T:** topográfia
- ÉK:** értelmező kulcsfogalmak
- TK:** tartalmi kulcsfogalmak

Tananyagbeosztás és tanmenetjavaslat

I. Az őskor és az ókori Kelet

A tanuló felismeri, hogy a történelem különböző szaktudományok módszereit és eredményeit hívja segítségül a múlt rekonstruálásához, mivel a történelmi források sokszínűek. Tudatosul benne, hogy az emberi történelem korai időszakára vonatkozó eltérő tudományos megközelítések alapvetően a forrásanyag hiányosságából fakadnak. Felismeri, hogy a közösségek vallási törvényekkel, szokásokkal, szabályokkal, az államok jogrenddel teremtik meg az együttélés szükséges feltételeit.

Belátja, hogy az emberi faj fennmaradása a természet és a társadalom szerves összefüggésében lehetséges. Megérti, hogy az ember az alkotó munka során állandóan felhasználja tapasztalatait, ismereteit. Felismeri, hogy a közösség teremt meg az embert, az ember viszont létrehozza és fenntartja közösséget. Felismeri, hogy minden társadalomnak megvannak a maga szabályai, s maga kormányzata, amelyek az emberek életét irányítják, s fordítva, a kormányzás is hat a társadalomra. A források önmagukban nem adnak válaszokat a kérdéseinkre. Elemzésre és a forrásokból kiolvasható információk megszólaltatására van szükség ehhez. Felismeri a természeti adottságok meghatározó szerepét az első államok, birodalmak keletkezésében és felbomlásában. Megismeri az ókori keleti vallások szellemi, társadalmi gyökereit, megérti az emberi kultúra fejlődésére gyakorolt hatásukat. Belátja, hogy a társadalom az ókori Keleten tagolt, melyben az engedelmisség, az emberek közötti kölcsönös függés és hierarchia egyaránt fontos.

Képes ismereteket meríteni különböző információforrásokból, és azokat rendszerezni. Képes időmeghatározásra történelmi időszakokhoz kapcsolódva és konkrét eseményekhez kapcsolódva egyaránt.

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
1.	1. A civilizáció hajnala	F: őskor, ókor, régészet N: É: T: ÉK: történelmi idő, történelmi forrás, tények és bizonyítékok TK: kultúra	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 1. forrás (Keressük meg időszámításunk kezdőpontját! Mely eseményhez kötődik? Keressük meg más kultúrák időszámításának kezdőpontjait! Határozzunk meg eseményeket az időszakon! Fejezzük ki többféleképpen egy időpontot (pl. évezred mely része, századra, konkrét dátumra)!)	A tantárgy bevezetése. A hatév folyamatos képzésű osztályoknál és a nyolcévfolyamos azon osztályoknál, melyek 5-6. évfolyamon társadalmi, állampolgári és gazdasági ismereteket tanultak lehetőség van az általános iskolában tanultak felidézésére (időszámítás, történelmi forrás).
2.	2. Az emberi történelem kezdete – az őskőkor	F: őskőkor, homo sapiens, mágia, zsákmányoló életmód, őskor N: É: T: ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, okok és következmények, történelmi forrás, tények és bizonyítékok TK: kultúra, életmód	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 3. forrás (Határozza meg az evolúció fogalmát az ábra segítségével! Mely tényezők befolyásolhatják a folyamatot?)	<i>A mitikus válaszok (Olvasmány)</i> forrásai beépíthetőek a tananyag feldolgozásába vagy házi feladatként adhatóak. (Pl.: Biblia, A teremtés könyve)
3.	3. Az újkőkor forradalma	F: újkőkor, őskor, őskőkor, zsákmányoló életmód N: É: Kr. e. 8000 körül (az újkőkor kezdete) T: „termékeny félhold” ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, okok és következmények, történelmi forrás	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 9. forrás (Mely tényezők segítették elő a földművelés kialakulását a Közel-Keleten? Értelmezzék a „termékeny félhold” kifejezést! Elemezzék a növénytermesztés elterjedésének irányait és sebességét! Mely tényezők gyorsíthatták, s melyek lassíthatták a folyamatot?)	

		TK: életmód, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, kultúra		
4.	4. Élet az őskorban	F: bronzkor, vaskor, nemzetiség, őskor, újkőkor N: É: Kr. e. 8000 körül (az újkőkor kezdete) T: „termékeny félhold” ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények TK: társadalom, népesség-robbanás, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, kultúra	<i>Kommunikáció:</i> 8. forrás (Mutassa be a település jellemzőit! Milyen anyagokból építkezettek? Milyen tevékenységekből élhettek a település lakói?)	
5-6.	5. A sumerok, a mezopotámiai civilizáció létrehozói	F: despotizmus, városállam, öntözéses földművelés, bronzkor N: É: Kr. e. 3000 körül (az első államok kialakulása) T: Mezopotámia, Tigris, Eufrátesz ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények TK: társadalom, társadalmi csoportok, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, állam, államforma, államszervezet, egyeduralom, vallás, kultúra	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 2. forrás (Kövesse nyomon egy közrendű szabad által megtermelt zsák búza lehetséges útjait! Milyen feladatokat látott el az állam? Miért erősítette az állam szerepét ez a rendszer? Kik dolgoztak a földeken? Kik végezték az irányítást? <i>Tájékozódás időben és térben:</i> 11. forrás (Határozza meg az Akkád Birodalom területét a vázlat alapján! Mely folyamatok segítették az akkádok előretörését?)	Az egyik tematikai egység Mezopotámia természeti viszonyai, gazdasága; a másik a sumer virágzása és bukása és a vallás. <i>A mitikus válaszok (Olvasmány)</i> forrásai beépíthetőek a tananyag feldolgozásába vagy házi feladatként adhatóak. (Pl.: <i>Mezopotámiai tereméstartó</i>)
7-8.	6. Az írás és a törvények születése	F: ékírás, városállam despotizmus N: Hammurapi É: Kr. e. XVIII. sz. (Hammurapi uralkodása) T: Mezopotámia, Babilon ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények, történelmi forrás TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, állam, államforma, egyeduralom, birodalom	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 3. forrás (Kövesse nyomon az ékírás elterjedését térben és időben! Mely tényezők befolyásolták a folyamatot?) <i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 13. forrás (Gyűjtse ki a szövegből a társadalmi csoportokra utaló kifejezéseket! Keresse meg a különböző csoportok helyzetére utaló részleteket! Gyűjtse ki a gazdaságra vonatkozó információkat, és fogalmazza meg, mi jellemezte a kor gazdálkodását! Jellemezze a törvények alapján az óbabiloni családot! Mondandóját a szövegből vett rövid idézetekkel igazolja! Gyűjtse ki az elkövetett vétket, s az ezekre kirótt büntetéseket! Csoportosítsa a szankciókat!	Az egyik tematikai egység az ékírás születése, az Óbabiloni Birodalom; a másik a Hammurapi törvénygyűjteményének forrásfeldolgozása.

			Milyen szerepet szántak a büntetéseknek? Határozza meg a törvénygyűjtemény céljait!	
9.	7. Egyiptom, a Nílus ajándéka	<p>F: piramis, fáraó, hieroglifa, despotizmus, öntözéses földművelés</p> <p>N: Kheopsz</p> <p>É: Kr. e. 3000 körül (az Egyiptomi Birodalom egyesítése)</p> <p>T: Egyiptom, Nílus</p> <p>ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, okok és következmények, történelmi forrás</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, állam, államforma, egyeduralom, vallás, kultúra</p>	<p><i>Kommunikáció:</i></p> <p>20. forrás (Írja le, hogyan épült fel Kheopsz piramisa! Kik, milyen társadalmi helyzetű emberek dolgoztak az építkezésen? Miből lehet erre következtetni? Hogyan viszonyul a szerző a nagy építkezéshez? Mely szövegrészek alapján lehet ezt megállapítani? Vitassák meg, mennyire tekinthető hitelesnek a forrás!)</p>	
10.	8. Egyiptom birodalmi	<p>F: múmia, despotizmus, öntözéses földművelés, fáraó, bronzkor, vaskor</p> <p>N: II. Ramszesz</p> <p>É:</p> <p>T: Egyiptom, Nílus, Palesztina</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, gazdaság, erőforrások, politika, állam, államforma, államszervezet, birodalom, vallás, politeizmus/többistenhit, kultúra</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>9. forrás (Gyűjtse ki az isteneket a térképről! Nézzon utána az interneten szereplőkreiknek! Megfigyelhető-e egyes vidékek, városok kiemelt szerepe az egyiptomi hitvilágban?)</p>	<p><i>A mitikus válaszok (Olvasmány) forrásai beépíthetőek a tananyag feldolgozásába vagy házi feladatként adhatók. (Pl.: Egyiptomi teremtéstörténet, Román József nyomán)</i></p>
11.	9. A Biblia földje, Palesztina	<p>F: Biblia, Ószövetség, despotizmus</p> <p>N: Mózes, Salamon</p> <p>É: Kr. e. X. sz. (a zsidó állam fénykora), Kr. e. VI. század (a babiloni fogság)</p> <p>T: Palesztina, Jeruzsálem, Babilon</p> <p>ÉK: történelmi forrás, tények és bizonyítékok</p> <p>TK: társadalom, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, kereskedelem, erőforrások, politika, állam, államforma, egyeduralom, birodalom, vallás, monoteizmus/egyistenhit, kultúra</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>4. forrás (Nézzon utána az interneten, hogy az itt közölt katolikus fordítás mellett mely változatai ismertek az eredeti héber szövegnek! A parancsok közül melyek vonatkoznak a vallási életre, és melyek fogalmaznak meg általános etikai elveket?)</p>	
12.	10. A kereskedők földje, Fönícia	<p>F: hangjelölő írás, ékírás</p> <p>N:</p> <p>É:</p> <p>T:</p> <p>ÉK: történelmi forrás, tények és bizonyítékok</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i></p> <p>9. forrás (Azonosítsa a föníciai gyarmatvárosok elhelyezkedését! Az atlasz segítségével tárja fel a gyarmatosí-</p>	

		TK: társadalmi csoportok, életmód, város, gazdaság, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, államforma, kultúra	tás irányainak okait! Határozza meg a térkép segítségével a gyarmatosítás fogalmát!)	
13–14.	11. A Közel-Keletet egyesítő birodalmak	F: despotizmus N: I. Dareiosz É: Kr. e. VI. század (a babiloni fogság) T: Mezopotámia, Tigris, Palesztina, Perzsia, Babilon ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények, történelmi forrás TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ágak, egyeduralom, birodalom, vallás, kultúra	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 4. forrás (Mutassa be a korai asszír társadalom jellemzőit! Mennyiben változott meg a társadalom szerkezete? Keresse meg a változás okát az Asszír Birodalmat bemutató térképen!)	Az egyik tematikai egység az Asszír és az Újbabiloni Birodalom; a másik az Óperzsa Birodalom.
15.	12. Az indiai civilizáció	F: buddhizmus, brahmanizmus, öntözéses földművelés N: Buddha É: T: India ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények, történelmi forrás, tények és bizonyítékok TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, város, erőforrások, gazdaság, termelés, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, állam, államforma, birodalom, vallás, politeizmus/többistenhit, kultúra	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 14. forrás (Mi a buddhizmus alapélménye? Milyen következtetést vont le ebből Buddha? Mit ajánl célként a buddhizmus? Hogyan lehet ide eljutni?)	
16.	13. A kínai civilizáció	F: konfucianizmus, taoizmus, öntözéses földművelés N: Konfuciusz É: T: Kína ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények, történelmi forrás, tények és bizonyítékok TK: társadalom, társadalmi csoport, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, politika, állam, államforma, egyeduralom, birodalom, vallás, kultúra	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 9. forrás (Nézzon utána, hogyan készül a selyem!)	

17.	14. Összekötő utak a civilizációk között	F: N: É: T: Kína, India ÉK: változás és folyamatos-ság, okok és következmények TK: társadalom, életmód, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, birodalom	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 2. forrás (Utazzon végig a Selyemúton nyugatról kelet felé! Melyek lehettek a hosszú kereskedelmi útvonal szakaszai? Mely tényezők játszhattak szerepet a szakaszolásban (földrajzi, vallási, politikai, etnikai stb.)? Változtak-e a szakaszok a történelem során?)	
18–19.	Összegezés	ÉK: történelmi idő, változás és folyamatos-ság, okok és következmények, történelmi forrás, tények és bizonyítékok TK: társadalom, társadalmi csoportok, népességrobbanás, életmód, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, város, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ágak, egyeduradalom, birodalom, vallás, monoteizmus/egyistenhit, politeizmus/többistenhit, kultúra	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 2. forrás (Értelmezze az ábrát! Induljon el az egyén felől, és lépésről lépésre kövesse az ábra logikáját!) <i>Ismeretek alkalmazása:</i> 1. forrás (Mutassa be a leegyszerűsített társadalmi sémát! Jellemezze az egyes csoportokat! Mi és milyen mértékben változott a keleti társadalmakban az ókor folyamán?)	Az egyik tematikai egység az egyén, közösség és állam; a másik a társadalom és az írás. Vagy az egyik tematikai egység az ókor és az ókori keleti államok fő jellemzőinek ismételése; a másik tematikai egység a tankönyv összegező leckéje.
20.	Ellenőrző, számonkérő óra			

II. Hellász

A tanuló képes jellemezni a különböző államformákat (királyság, köztársaság) és a hatalomgyakorlás eltérő formáit (demokrácia, diktatúra). Megismeri az ókori demokrácia alapelveit, vázlatosan összehasonlítja a modern demokrácia alapelveivel. Áttekinti a háborúk – történelmi, politikai, gazdasági, vallási, etnikai, hatalmi – okait, különválasztva az ürügyektől.

Azonosítja a háborúk egyénekre és közösségekre gyakorolt hatásait. Elfogadja a közügyekben való részvétel fontosságát. Belátja a humánus, a szépség és jószág antik eszméje megbecsülésének és a művészi értékek megóvásának szükségességét.

Felismeri, hogy túlnépesedő területekről általában a népesség kiáramlásra kerül sor. Érzékeli, hogy a gazdaságilag fejletlen és fejlett területek közötti kereskedelem meglehetősen élénk lehet: nyersanyagokat, élelmiszereket ad az egyik oldal, míg iparcikket a másik. Átlátja, hogy európai civilizáció gyökerei az antikvitásból erednek.

Képes az európai civilizáció gyökereinek feltárására, az ókori demokrácia alapelveinek vázlatos összehasonlítására a modern demokrácia alapelveivel. Képes a szerzett információk rendezésére és értelmezésére, kiselőadás tartására. Képes különböző időszakok történelmi térképeinek az összehasonlítására.

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
21.	15. Európa bölcsője, Hellász	F: polisz, olimpia N: É: T: Balkán-félsziget ÉK: jelentőség TK: életmód, város, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, politika, állam, polgárjog, kultúra	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 4. forrás (Mutassa be a térség természetföldrajzi jellemzőit (földrajzi helyzet, domborzat, éghajlat, partvidék tagoltsága, ásványkincsek, termények stb.)! Elemezze, hogy a földrajzi adottságoknak milyen hatásai lehetnek a térség történelmére!)	Az általános iskolában tanultak felidézése a hatév folyamatos képzés esetén.
22.	16. A görög történelem kezdetei	F: mitológia N: É: T: Balkán-félsziget, Peloponnészosz ÉK: változás és folyamatoság, okok és következmények TK: társadalom, társadalmi csoportok, migráció, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, állam, államforma, államszervezet, egyeduralom, kultúra	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 18. forrás (Mondja el röviden a háború kitörésének mitikus magyarázatát! Milyen más döntést hozhatott volna Párizs? Mit tudunk meg a görög istenek tulajdonságairól, életmódjáról a részletből? Milyen az istenek és az emberek viszonya? Mi lehet a mítosz forrásértéke?)	
23–24.	17. A görögséget összekötő kapocs, a hitvilág <i>A görög mitológia (Olvasmány)</i>	F: polisz, mitológia N: legfontosabb görög istenek É: T: Balkán-félsziget, Olümposz ÉK: interpretáció, jelentőség TK: társadalom, politeizmus, kultúra	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 2., 6. és 8. forrás (Hogyan keletkezett a világ a görög mítoszok szerint? Hány nemzedékét tudjuk megkülönböztetni a görög isteneknek? Milyen okai lehetnek a nemzedékekre bontásnak és a nemzedékek harcának?) <i>Kommunikáció:</i> 4. és 5. forrás (Kik mutatják be az áldozatot? Hol, és mivel áldoztak a görögök? Mesélje el a korabeli festmény és a rekonstrukciós rajz alapján, hogyan történt az áldozat bemutatása!)	Az egyik tematikai egység az istenek, feldolgozása <i>A görög mitológia (Olvasmány)</i> forrásainak felhasználásával; a másik tematikai egység a mítoszok és szertartások, jósdák és szentélyek.
25.	18. A polisz születése és a görög gyarmatosítás	F: arisztokrácia, démosz, polisz N: É: T: Athén ÉK: változás és folyamatoság, okok és következmények TK: társadalom, társadalmi csoportok, népesedés, migráció, népességgrobbanás, életmód, város, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, gyarmatosítás, áruterelés, pénzgazdálkodás, kereskede-	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 7. és 8. forrás (Vesse össze Odüsszeusz útvonalát a görög gyarmatosításról készült térképpel (9. forrás)! Melyik kalandot ábrázolta az ókori vázafestő?)	

		lem, állam, államforma, köztársaság, polgárjog, szuverenitás		
26.	19. Polgárjogi küzdelmek Athénban	<p>F: hoplita, népgyűlés, esküdtbírótság, Akropolisz, polisz, arisztokrácia, démosz</p> <p>N: Szolón</p> <p>É: Kr. e. 594 (Szolón reformjai)</p> <p>T: Athén</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények, interpretáció, jelentőség</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, gazdaság, gazdasági tevékenység, áru-termelés, pénzgazdálkodás, kereskedelem, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ágak, köztársaság, demokrácia, polgárjog</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>14. forrás (Mi vált a politikai jogok gyakorlásának alapjává? Határozza meg az egyes tisztségek és testületek jogkörét és egymáshoz való viszonyát! Milyen csoportokra oszthatók feladatköreik szerint az állami tevékenységet végző testületek és hivatalok? Mi lehetett a szerepe annak, hogy egy tisztséget több ember töltött be egyszerre, s megbízatásuk csak egy évre szólt? Készítsen a változások lényegét bemutató egyszerű ábrát!)</p>	
27–28.	20. A demokrácia kiteljesedése és működése Athénban	<p>F: türannisz, sztratégosz, cserépszavazás, demagógia</p> <p>polisz, arisztokrácia, démosz, népgyűlés, esküdtbírótság</p> <p>N: Peiszisztratosz, Kleiszthenész</p> <p>É: Kr. e. 508 (Kleiszthenész reformjai)</p> <p>T: Athén</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények, interpretáció, jelentőség</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ágak, egyeduralom, köztársaság, demokrácia, polgárjog, szuverenitás</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>4. forrás (Mutassa be az ábra alapján Athén társadalmát! Kik vehettek részt a politikai életben? Kik vehettek részt a népgyűlés munkájában? Hogyan kerültek ki a bulé tagjai? Hogyan változott a főbb testületek és tisztségek jogköre?)</p> <p><i>Kommunikáció:</i></p> <p>10. forrás (Gyűjtsék össze a két irányzat érveit, és folytassák le a vitát e kérdésben! Tárják fel, hogy mely érv mely társadalmi csoporthoz köthető! Vitassák meg, vajon az egyének mindig az érdekeik alapján csatlakoznak politikai irányzatokhoz, vagy egyéb megfontolások is léteznek!)</p>	<p>Az egyik tematikai egység a türannisz és Kleiszthenész reformjai; a másik tematikai egység az egy politikai vita következményei tankönyvi fejezet, a 10. forrás feldolgozása csoportmunkával és tanulói vitával.</p>
29.	21. Egy másik görög út, Spárta	<p>F: katonáállam, helóta, polisz, arisztokrácia, népgyűlés, hoplita</p> <p>N:</p> <p>É:</p> <p>T: Peloponnészosz, Spárta</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények, interpretáció</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, népesedés, migráció, életmód, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrás, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ágak, polgárjog, szuverenitás</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>8. forrás (Készítsen saját ábrát a spártai társadalom felépítéséről! Kik vehettek részt a spártai állam egyes szerveinek munkájában, és hogyan válhattak ezek tagjává? Határozza meg a különböző szervezetek hatásköreit!)</p>	

30.	22. A görög–perzsa háborúk (Kr. e. 492–448)	<p>F: polisz, hoplita, sztratégosz N: Hérodotosz, Miltiadész, Leónidasz, Themisztoklész, <i>I. Dareiosz</i> É: Kr. e. 490 (a marathóni csata), Kr. e. 480 (a thermopülai csata, a szalamiszi ütközet) T: Balkán-félsziget, Athén, Spárta, Marathón, Thermopülai-szoros, Szalamisz, <i>Perzsia</i> ÉK: okok és következmények, interpretáció, jelentőség TK: társadalom, életmód, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, politika, állam, államforma, birodalom, szuverenitás</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 9. és 10. forrás (Hasonlítsa össze a csata leírását és a térképvázlatot! Ismertesse a csata menetét a forrás és a térképvázlat segítségével! Melyik fél tudta a másikra kényszeríteni saját harcmodorát? Mennyiben használták ki a görögök a természeti adottságokat? Hogyan nevezi Hérodotosz a perzsákat?)</p>	
31–32.	23. Az athéni demokrácia fénykora	<p>F: polisz, népgyűlés, esküdtbírótság, demagógia, sztratégosz, cserépszavazás, Akropolisz N: Kleiszthenész, Miltiadész, Themisztoklész, Periklész, Pheidiasz É: Kr.e. V. század közepe (Periklész kora, Athén fénykora) T: Athén ÉK: változás és folyamatoság, okok és következmények, interpretáció, jelentőség TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ágak, demokrácia, polgárjog, szuverenitás, kultúra</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i> 9. forrás (Milyen időtávolság választotta el Plutarkhoszt Periklész korától? Mennyire, és milyen irányba befolyásolhatták véleményét azok a történelmi események, amelyek ez idő alatt történtek?)</p> <p><i>Kommunikáció:</i> 19. forrás (Mondja el saját szavaival a határozat lényegét! Hogyan segítette a határozat Athén kereskedelmét?)</p>	Az egyik tematikai egység a politikai irányzatok harca, a demokrácia kiszélesítése; a másik tematikai egység Periklész építkezései, gazdasági és társadalmi változások.
33–34.	24. Görög művészetek és tudományok	<p>F: filozófia, polisz, mitológia, Akropolisz N: Pheidiasz, Hérodotosz, Platón, Arisztotelész É: Kr.e. V. század közepe (Athén fénykora) T: Athén ÉK: változás és folyamatoság, okok és következmények, interpretáció, jelentőség TK: társadalom, társadalmi csoport, életmód, politika, demokrácia, polgárjog, kultúra</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 6. forrás (Vegye számba az egyes építészeti elemeket, mutassa be formai jellemzőiket! Tárja fel a szerkezet és a funkció közötti összefüggéseket!)</p> <p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 16. forrás (Kövesse nyomon a gondolatlogikáját!)</p>	Az egyik tematikai egység a színház, építészet és szobrászat, a történetírás; a másik tematikai egység a görög tudomány.
35.	25. Athén és Spárta küzdelme	<p>F: polisz N: É: Kr.e. V. század közepe (Athén fénykora) T: Athén, Spárta, Peloponnészosz, Makedónia ÉK: változás és folyamatoság, okok és következmények</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i> 12. forrás (Értékelje Makedónia elhelyezkedését gazdasági, politikai és kulturális szempontból! Tárja fel a makedón térnyerés menetét és módszereit!)</p>	

		TK: társadalom, életmód, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, politika, állam, államforma, köztársaság, demokrácia, polgárjog, birodalom, szuverenitás		
36.	26. Nagy Sándor birodalma	F: <i>despotizmus</i> N: Arisztotelész, Nagy Sándor É: Kr. e. 336–323 (Nagy Sándor uralkodása) T: Makedónia, Alexandria, <i>Perzsia</i> ÉK: okok és következmények, interpretáció, jelentőség TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, gazdasági tevékenység, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, politika, állam, államforma, egyeduralom, szuverenitás	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 16. forrás (Mutassa be a végrendelet alapján Alexandrosz birodalomépítési terveit! Válaszához használja a történelmi atlaszt! Hogyan képzelte el Alexandrosz a birodalom megszilárdítását?)	
37.	27. A hellenizmus kora (Kr. e. III–I. század)	F: hellenizmus, arisztokrácia, <i>despotizmus</i> N: É: Kr. e. 31 (a hellenizmus időszakának vége) T: Makedónia, Alexandria, <i>Perzsia, Egyiptom</i> ÉK: változás és folyamatoság, okok és következmények TK: társadalom, társadalmi csoportok, népesedés, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, árutermelés, pénzgazdálkodás, kereskedelem, politika, államforma, egyeduralom, birodalom, szuverenitás, kultúra	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 10. forrás (Milyen eredményekre vezetett a görögség és a Kelet találkozása a gazdaság, illetve a kultúra területén?)	
38.	28. A görög mindennapok, a család, a nők és a gyermekek	F: polisz N: Periklész, Platón, Arisztotelész É: Athén, Spárta T: ÉK: változás és folyamatoság, okok és következmények, interpretáció TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, város, gazdasági kapcsolatok, politika, demokrácia, polgárjog, kultúra	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 8. forrás (Keressen a tankönyvben a görög nőket különböző társadalmi szerepekben ábrázoló képeket! Kösse azokat társadalmi csoportokhoz! Mely tényezők határozták meg a nők gazdasági helyzetét? Mutassa be a lány öltözetét!)	
39.	29. A görög sport és az olümpiai játékok	F: polisz, mitológia, olimpia N: É: Kr. e. 776 (az első feljegyzett olümpiai játékok) T: Olümpia, Peloponnészosz ÉK: változás és folyamatoság, jelentőség	<i>Kommunikáció:</i> 20. forrás (Mennyiben volt célja Coubertin bárónak egy ókori értékrend újjáélesztése, és mennyiben akart választ adni saját korának kihívásaira? Vitassák meg, megvaló-	

		TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, politika, polgárjog, kultúra, vallás	sultak-e Coubertin elképzelései!)	
40–41.	Összegezés	ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények, interpretáció, jelentőség TK: társadalom, társadalmi csoportok, népesedés, népességrobbanás, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, gyarmatosítás, áru-termelés, pénzgazdálkodás, kereskedelem, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ágak, egyeduralom, köztársaság, demokrácia, polgárjog, birodalom, szuverenitás, politeizmus, kultúra	<i>Ismeretek alkalmazása:</i> 1. forrása (Tárja fel az ábráról leolvasható tendenciákat! Keresse meg az egyes tényezők közötti összefüggéseket!) <i>Ismeretek alkalmazása:</i> 2. forrás (Vizsgálják meg a hasonlóságokat és különbségeket a táblázat segítségével! Vitassák meg a kérdést! Mátolják át a táblázatot a füzetükbe, és egészítsék ki újabb szempontokkal!)	
42.	Ellenőrző, számonkérő óra			

III. Az ókori Róma

A tanuló felismeri, hogy egy több évszázadon keresztül fennálló állam felemelkedésében és hanyatlásában több tényező együttes hatása játszik szerepet, valamint, hogy a hosszú életű birodalmak társadalmi, gazdasági élete, politikai berendezkedése folyamatosan változik. Megismeri a birodalomszervezési elveket, valamint azt, hogy a kormányzati hatalom sokféle tényezőn nyugodhat: anyagi tényezők – tulajdon, jövedelem; politikai tényezők – legitimáció, jogok, jogkörök; társadalmi tényezők – társadalmi támogatottság; kulturális tényezők – ideológia; egyéb tényezők – erőszak. Látja, hogy a kormányzati hatalom általában egyének és testületek között oszlik meg. Megérti, hogy a gazdasági és katonai hatalom birtoklása alapja lehet egy-egy személy vagy csoport politikai befolyásának, de a politikai befolyás is gazdasági hatalomhoz juttathat embereket.

Érzékeli a zsidó gyökerekből is táplálkozó kereszténység kialakulásának és egyházzá szerveződésének hatását a későbbi korok fejlődésére, valamint felismeri annak civilizációformáló szerepét.

Belátja, hogy az ókori Római Birodalmat a katonai erő, fejlett jogrendszer és államszervezet jellemezte. Tudja, hogy az antik kultúra a görög és a római kultúra kölcsönhatása során alakult ki, látja ennek az európai civilizációra gyakorolt hatását.

Képes források megbízhatóságára vonatkozó kérdések megfogalmazására, valamint feltevéseket megfogalmazni, közben vitában tárgyilagosan érvelni. Képes történelmi témákat vizuálisan ábrázolni (folyamatábra, diagram, vizuális rendező stb.).

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
43.	30. Európa megteremtője, Róma	F: N: É: T: Appennini-félsziget, Róma, Római Birodalom ÉK: történelmi idő, jelentőség TK: életmód, város, gazdasági tevékenység, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, állam, államszervezet, birodalom, vallás	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 8. forrás (Határozza meg minél több megfogalmazásban Itália földrajzi elhelyezkedését! Mutassa be a terület domborzati viszonyait, és ennek hatásait az éghajlatra és a mezőgazdaságra!)	Az általános iskolában tanultak felidézése a hatévfolymos képzés esetén.

44.	31. A város alapításától a királyság bukásáig	<p>F: patricius, plebejus N: É: Kr. e. 753 (Róma hagyomány szerinti alapítása), Kr.e. 510 (a köztársaság létrejötte) T: Appennini-félsziget, Róma ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, okok és következmények, jelentőség TK: társadalom, társadalmi csoportok, népesedés, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, állam, államforma, államszervezet, királyság, köztársaság, polgárjog, szuverenitás, válás</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 13. forrás (Mely csoportokra osztotta Romulus a forrás szerint Róma lakóit? Jellemezze e két társadalmi réteget! Mi szolgált a felosztás alapjául? Értékelje a leírás forrásértékét!)</p>	
45.	32. A köztársaság kialakulása és intézményei	<p>F: consul, senatus, dictator, néptribunus, patricius, plebejus, <i>népgyűlés, nemzetség</i> N: É: Kr.e. 510 (a köztársaság létrejötte), Kr. e. 494 (a patricius-plebejus harcok kezdete, a néptribunusi hivatal létrejötte) T: Róma ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények TK: társadalom, társadalmi csoportok, város, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ágak, köztársaság, önkényuralom, polgárjog, szuverenitás</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 4. forrás (Mely társadalmi csoportok és milyen arányban vehettek részt a politikai életben? Mely tisztségek, milyen jogkörrel jöttek létre? Milyen testületek alakultak, s mi volt a hatáskörük?)</p>	
46–47.	33. Itália meghódítása és a patricius–plebejus ellentét feloldódása	<p>F: patricius, plebejus, consul, senatus, dictator, néptribunus, <i>népgyűlés</i> N: É: Kr. e. 367 (a Licinius–Sextius-féle földtörvény) T: Appennini-félsziget, Róma ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények, jelentőség TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, város, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ágak, köztársaság, polgárjog, szuverenitás</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 3., 5. és 6. forrás (Hasonlítsák össze a filmet, Brennus szobrát (3.) és a falu rekonstrukcióját! Melyik milyen jellegű ismereteket nyújt a keltákról? Vitassák meg, hogy használhatóak-e ezek történelmi forrásként!)</p> <p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 15. forrás (Gyűjtse össze a plebejusok előretörését jelző változásokat!)</p>	Az egyik tematikai egység a hódítások kezdetétől Dél-Itália meghódításáig; a másik a Licinius–Sextius-féle földtörvény és az új vezető réteg.
48.	34. A pun háborúk és a Földközi-tenger medencéjének meghódítása	<p>F: légio, provincia, senatus N: Hannibal, Cornelius Scipio É: Kr. e. 264–146 (a pun háborúk időszaka), Kr. e. 202 (a zamai csata)</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i> 9. forrás (Kövesse nyomon Hannibál hadainak útját! Miért döntött a hadvezér az északról történő támadás mellett? Miért tartják zseniá-</p>	

		<p>T: Appennini-félsziget, Róma, Karthágó, Szicília, Római Birodalom, Zama, <i>Make-dónia</i></p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények, jelentőség</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, város, gazdasági kapcsolatok, erőforrások, kereskedelem, piac, adó, politika, állam, államszervezet, hatalmi ágak, köztársaság, szuverenitás</p>	<p>lisnak Scipio haditervét? Határozza meg, mely térség felett szerezte meg a hatalmat Róma a győztes háborúban, és nézze meg a történelmi atlaszban, hogy milyen erőforrásokhoz jutott ezáltal!</p>	
49.	35. Római vallás, római mítoszok	<p>F:</p> <p>N:</p> <p>É:</p> <p>T: Róma, Karthágó, Római Birodalom</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, jelentőség</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, város, politika, állam, köztársaság, vallás, politeizmus</p>	<p><i>Kommunikáció:</i> 12., 13. és 14. forrás (A képek alapján mesélje el, hogyan áldoztak isteneiknek a rómaiak! Milyen közös vonásokat fedez fel a görög és a római ábrázolásokban? Melyek a különbségek? Válaszához használja fel a 11. szöveges forrást is!)</p>	
50–51.	36. A köztársaság válsága	<p>F: senatori rend, lovagrend, rabszolga, polgárháború, senatus, néptribunus, provincia, <i>demagógia</i></p> <p>N: Gracchus-testvérek</p> <p>É: Kr. e. 133 (Tiberius Gracchus reformjai)</p> <p>T: Róma, Római Birodalom, Karthágó</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, adó, politika, állam, államszervezet, birodalom, egyeduradalom, köztársaság, polgárjog</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 2. forrás (Melyik társadalmi rétegről szól a forrás? Bizonyítsa állítását!)</p> <p><i>Kommunikáció:</i> 13. forrás (Miben látja az ábra alapján a különbséget a demagógia és a tisztesség között? Miért nem könnyű meghúzni a határt a két jelenség között? Keresse meg a római politikai életben konkrét témákat, és vitassák meg ezeket! A vitatkozó egy része védje álláspontját józan érveléssel, másik része pedig a demagógia fegyverével!)</p>	<p>Az egyik tematikai egység a hódítások társadalmi hatásai; a másik tematikai egység a Gracchus-testvérek és a polgárháborús helyzet.</p>
52.	37. Út az egyeduradalom felé	<p>F: consul, senatus, dictator, légió, senatori rend, lovagrend, rabszolga, polgárháború</p> <p>N: Marius, Sulla</p> <p>É:</p> <p>T: Róma, Szicília, Római Birodalom</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények, jelentőség</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, város, gazdasági tevékenység, erőforrások, politika, állam,</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i> 17. forrás (Mely területre terjedt ki a felkelés? Mely tényezők határozhatták meg Spartacus hadmozdulatait? Kik győzték le a rabszolgavezért?)</p>	

		államforma, államszervezet, birodalom, egyeduralom, köztársaság, önkényuralom, diktatúra, polgárjog, szuverenitás		
53.	38. Julius Caesar diktatúrája	F: triumvirátus, consul, senatus, dictator, légió, provincia, polgárháború, <i>demagógia</i> N: Julius Caesar, Antonius É: Róma, Római Birodalom, <i>Egyiptom</i> T: Kr. e. 44 (Caesar halála) ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények TK: társadalom, társadalmi csoportok, migráció, életmód, gazdasági válság, politika, állam, államforma, államszervezet, birodalom, egyeduralom, köztársaság, önkényuralom, diktatúra, polgárjog, szuverenitás	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 1., 2. és 3. forrás (Mennyiben lehetnek valóságghűek a politikusokról készült szobrok? Mi a jelenség oka?)	
54.	Részösszegzés	ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, okok és következmények, jelentőség TK: társadalom, társadalmi csoportok, népesedés, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ágak, birodalom, egyeduralom, királyság, köztársaság, önkényuralom, diktatúra, polgárjog, szuverenitás, vallás, politeizmus	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 2. forrás (Vesse össze a görög és a római történelem időrendjét (kronológiáját)! Feleltesse meg a két kultúra egyes korszakait! Hogyan változtak az államformák? Hogyan változott a hatalomgyakorlás módja?)	Az eddig elsajátított ismeretek rendszerezése az Összegezés lecke (273. oldal) államformák, egyén és közösség fejezet 2. forrásának felhasználásával.
55.	Ellenőrző, számon kérő óra			
56–57.	39. Augustus egyeduralma – a principátus	F: principatus, polgárháború, triumvirátus N: Antonius, Augustus É: Kr. e. 31 (az actiumi csata) T: Róma, Római Birodalom, Actium, Pannónia ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények, jelentőség TK: társadalmi csoportok, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ágak, birodalom, egyeduralom, köztársaság, császárság, diktatúra, szuverenitás	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 4. forrás (Kövesse nyomon az ábra segítségével a hatalomért folyó küzdelmeket! Hogyan alakultak át a politika eszközei és céljai az ábrán áttekintett időszakban?) <i>Kritikai gondolkodás:</i> 12. forrás (Milyen személyiséget tükröz a forrásrészlet? Vessük ezt össze az önéletrajzzal és a képi forrásokkal!)	Az egyik tematikai egység a téma feldolgozása, a másik forráselemzés (Augustus „önéletrajza”, Suetonius: A császárok élete).
58.	40. A császárság első századai	F: limes, polgárháború, provincia, principatus	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 5. forrás (Készítsen az ábra	

		<p>N: É: T: Római Birodalom ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények TK: társadalom, életmód, gazdaság, gazdasági kapcsolatok, politika, államforma, államszervezet, hatalmi ágak, birodalom, egyeduralom, császárság, önkényuralom, diktatúra, szuverenitás</p>	<p>alapján pár mondatos összefoglalókat a császári dinasztiákról! Mit jeleznek a piros keretek egyes császárok nevei körül? Nézze meg a történelmi atlasz megfelelő térképén az ábrán jelzett területi változásokat!)</p>	
59.	41. Virágzás és válság. A Római Birodalom gazdasága	<p>F: colonus, provincia, polgárháború N: É: T: Római Birodalom ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények TK: társadalmi csoportok, népesedés, migráció, életmód, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, kereskedelmi mérleg, gazdasági válság, adó, politika, birodalom, egyeduralom, császárság, polgárjog</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 13. forrás (Kövesse az ábra alapján a latifundium Kr. u. I–II. századi működését és részvételét a birodalmi gazdaságban! Mutassa be a Kr. u. III–IV. századi jellemzőket! Milyen gazdasági és társadalmi változásokat okozott a colonusrendszer kialakulása?)</p>	
60.	42. Élet a Római Birodalomban: lakóhelyek és utak	<p>F: N: É: T: Római Birodalom ÉK: változás és folyamatosság TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, város, gazdaság, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, birodalom</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 14. és 15. forrás (Mi volt a legnagyobb mérnöki feladat a vízvezetékek építésénél? Milyen nehézségeket kellett leküzdeni az építőknek? Milyen szerkezeti megoldás az alapja a római vízvezetékeknek?)</p>	<p><i>A hamuba zárt múlt: Pompeji (Olvasmány)</i> forrásai beépíthetőek a tananyag feldolgozásába vagy házi feladatként is adhatóak.</p>
61.	43. Élet a Római Birodalomban: a római nép kedvtelése	<p>F: N: É: T: ÉK: változás és folyamatosság TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, város, politika</p>	<p><i>Kommunikáció:</i> 7. forrás (Írja le a korabeli fürdőélet sajátosságait! Vesse össze a rekonstrukciós rajzot a szöveggel! Hasonlítsa össze a római fürdőéletet napjaink fürdőivel! Milyen funkciókat látott el a római fürdő? Hogyan viszonyul a fürdőlethez a szerző?)</p>	

62–63.	44. A kereszténység születése	<p>F: diaszpóra, Újszövetség, apostol, <i>Biblia, Ószövetség, hellenizmus</i></p> <p>N: Názáreti Jézus, Péter apostol, Pál apostol</p> <p>É: Kr. u. 70 (Jeruzsálem lerombolása)</p> <p>T: Júdea, Betlehem, <i>Palesztina, Jeruzsálem</i></p> <p>ÉK: történelmi idő, okok és következmények, jelentőség</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, birodalom, vallás, politeizmus, monoteizmus, vallásüldözés</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>5. forrás (Határozza meg az ábra alapján a diaszpóra jellemzőit! Mely tantárgyakban találkozott már a görög eredetű szakszavakkal? Milyen hatásai voltak a diaszpórának a hitvilágra?)</p> <p><i>Tájékozódás időben és térben:</i></p> <p>14. forrás (Kövesse nyomon az apostol útjait! Mely tényezők határozták meg a térítő utak irányát? Milyen eredményekre vezettek az utazások?)</p>	Az egyik tematikai egység a hellenizált Palesztina, a zsidó diaszpóra szerepe, Jézus Krisztus működése; a másik egység a páli fordulat.
64.	45. A birodalom válsága – a dominatus	<p>F: dominatus, colonus</p> <p>N: Diocletianus</p> <p>É:</p> <p>T:</p> <p>ÉK: változás és folyamatoság, okok és következmények</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, államszervezet, birodalom, egyeduralom, császárság, vallás, vallásüldözés</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>16. forrás (Mit tanúsít a fenti igazolvány? Miért volt erre szükség? Hasonlítsa össze a forrást azzal, amit if. Plinius írt a keresztényekről!)</p>	
65.	46. A kereszténység egyházzá szerveződése	<p>F: egyház, püspök, zsinat</p> <p>N: Constantinus</p> <p>É: 313 (a milánói ediktum) 325 (a niceai zsinat)</p> <p>T: Konstantinápoly</p> <p>ÉK: okok és következmények, jelentőség</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, gazdasági válság, politika, állam, államszervezet, birodalom, egyeduralom, császárság, vallás, vallásszabadság</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>10. forrás (Határozza meg az ábra segítségével a hierarchia fogalmát! Mi az alapja és hány szintje volt az egyházi hierarchiának? Nevezze meg ezeket! Ki állt az egyházi hierarchia élén?)</p>	
66.	47. A birodalom szétesése, a Nyugatrómai Birodalom bukása	<p>F: barbár, népvándorlás</p> <p>N: Attila</p> <p>É: 395 (a Római Birodalom felosztása), 476 (a Nyugatrómai Birodalom bukása)</p> <p>T: Róma, Konstantinápoly</p> <p>ÉK: történelmi idő, változás és folyamatoság, okok és következmények, jelentőség</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, migráció, életmód, város erőforrások, gazdasági kapcsolatok, gazdasági válság, politika, államszervezet,</p>	<p><i>Kommunikáció:</i></p> <p>11. forrás (Írjon rövid tudósítást a vandál betörésről a festmény alapján!)</p>	

		birodalom, császárság, szuverenitás		
67.	48. Rómaiak a Kárpát-medencében	<p>F: légió, provincia, limes, népvándorlás</p> <p>N: Attila</p> <p>É:</p> <p>T: Pannónia, Aquincum, Sopianae, Savaria</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, népesedés, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, politika, birodalom, császárság, szuverenitás, vallás</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i></p> <p>9. forrás (Vesse össze a politikai eseményeket a provincia fejlődésével és felosztásaival!)</p>	A témához kapcsolódhat múzeumlátogatás vagy múzeumi óra.
68.	Összegezés	<p>ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, okok és következmények, jelentőség</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, népesedés, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, kereskedelmi mérleg, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ágak, birodalom, egyeduralom, királyság, köz-társaság, császárság, önkényuralom, diktatúra, polgárjog, szuverenitás, vallás, politeizmus, monoteizmus, vallásszabadság, vallásüldözés</p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>5. forrás (Kövesse nyomon az egyház kialakulásának folyamatát! Gyűjtse össze és értelmezze a folyamatra ható jelenségeket! Nézzon utána az interneten az ábrán szereplő egyházatyák életének! Fogalmazza meg tevékenységük leglényegesebb, legjellemzőbb vonásait!)</p>	
69.	Ellenőrző, számonkérő óra			

IV. Év végi rendszerezés				
Óra	Téma	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
70.	Politika-, állam-, jog- és intézménytörténet	<p>ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, okok és következmények, történelmi forrás, tények és bizonyítékok, interpretáció, jelentőség</p> <p>TK: politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ágak, egyeduralom, birodalom, köztársaság, királyság, császárság, demokrácia, polgárjog, szuverenitás, önkényuralom, diktatúra</p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>Összegezés 170. oldal 6. forrás (Melyek a hatalmi ágak? Feleltesse meg egymásnak az ókori és a mai intézményeket! Tárja fel az ábra alapján az azonosságokat és a különbségeket!)</p> <p>Összegezés 273. oldal 1. forrás (Mutassa ki az ábrázolt összefüggéseket a görög és a római államfejlődésben! Az görög és a római civilizáció mely korszakaira volt igaz az ábra? Mennyiben tekinthető sajátosnak az ókorban az a viszony, amelyet állam és polgár között a görög-római történelemben megismertünk?)</p>	<p>Összegezése és rendszerezése a témának a tankönyvi források, az összegezések és az időrendi táblázat felhasználásával. A tanár válogatja össze a konkrét tartalmakat, a hozzákapcsolódó feladatokkal.</p>
71.	Társadalom-, életmód- és gazdaságtörténet	<p>ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, okok és következmények, történelmi forrás, tények és bizonyítékok, interpretáció, jelentőség</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, népesedés, népességrobbanás, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, gyarmatosítás, árutermelés, pénzgazdálkodás, piac, kereskedelmi mérleg, gazdasági válság, adó</p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>10. A kereskedők földje, Fönícia 56. oldal 15. forrás (Állapítsa meg, hogy mely tényezőkkel van összefüggésben a pénz kialakulása!)</p> <p>41. Virágzás és válság. A Római Birodalom gazdasága 225. oldal 9. forrás (Gyűjtse össze a folyamat összetevőit! Hogyan rendszerezhetjük a folyamathoz vezető tényezőket? Keressen az eddig megismert római történelemben az ábrán szereplő jelenségeket!)</p>	<p>Összegezése és rendszerezése a témának a tankönyvi források, az összegezések és az időrendi táblázat felhasználásával. A tanár válogatja össze a konkrét tartalmakat, a hozzákapcsolódó feladatokkal.</p>

72.	Vallás- és művelődés-történet	<p>ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, okok és következmények, történelmi forrás, tények és bizonyítékok, interpretáció, jelentőség</p> <p>TK: vallás, monoteizmus/egyistenhit, politeizmus/többistenhit, vallásszabadság, vallásüldözés, kultúra</p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>Összegezés 78. oldal 4. forrás (Mutassa be az írásfejlődés egyes szakaszait példák segítségével! Hogyan hatottak egymásra az egyes kultúrák írásai!)</p> <p>46. A kereszténység egyháza szerveződése 257. oldal 5. forrás (Milyen jellemzői voltak a kereszténység terjedésének? Milyen földrajzi vonatkozásai vannak e folyamatnak, s milyen tényezőkkel magyarázhatók ezek? Hol jelentek meg eretnekmozgalmak?)</p>	<p>Összegezése és rendszerezése a témának a tankönyvi források, az összegezések és az időrendi táblázat felhasználásával. A tanár válogatja össze a konkrét tartalmakat, a hozzákapcsolódó feladatokkal.</p>
-----	--------------------------------------	--	---	--

Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet
A kiadásért felel: dr. Kaposi József főigazgató
Raktári szám: RE17601/B
A tanmenetet készítette: Stróbl Terézia
Felelős szerkesztő: Pálinkás Mihály